

The circle of the questions connected with problems of eurointegration of higher education, characteristic tendencies of progress and problems of system of higher education in Ukraine and foreign countries is investigated. It is shown передисторию and the basic stages of formation of uniform European educational and scientific space.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2010

УДК 378.14

*Кононова Г.О.
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРЕДМЕТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Інформаційно-предметне середовище (ІПС) будучи часткою случаємо освітнього середовища, функціонує в рамках того предмета, на якому майбутній фахівець засвоює отримані знання. Для формування професійних мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців з інформаційних технологій з використанням можливостей ІПС у рамках конкретної дисципліни, необхідно, використати завдання, орієнтовані на професійну галузь, що сприяють відточуванню професійних якостей, уміння роботи з інформацією, були пов'язані із самостійним вибором і вивченням інформаційних технологій.

В умовах нестабільності ринку праці й при високих вимогах інформатизації всіх сфер життєдіяльності суспільства розробка й використання інформаційно-предметних середовищ є одним із провідних напрямків удосконалювання сучасної системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Однак на сьогоднішній день, як у теорії, так і в практиці вищої освіти ця проблема тільки починає розроблятися.

Професійна підготовка є динамічним процесом, кінцевою метою якого є формування комплексу професійних якостей особистості. Це цілеспрямований процес безпосереднього оволодіння професією через можливості використання потенціалу інформаційних технологій (ІТ), результатом якого є високий рівень готовності фахівця з інформаційних технологій (ІТ-фахівця) до професійної діяльності.

Зовнішні впливи на майбутнього ІТ-фахівця не є прямим впливом на його професійне становлення, якщо не збігаються із внутрішньою позицією, його інтересами, потребами, ідеалами, установками, ціннісними орієнтаціями, які, інтегруючи зовнішні впливи й внутрішні механізми особистості, визначають загальний тонус її активності в поведженні та діяльності. Тому необхідно акцентувати увагу на психолого-педагогічних факторах, до яких, відповідно до думки М.Є. Дуранова, І.Ф. Ісаєва, О.В. Кирьяковой, В.О. Сластьоніна, О.М. Шиянова, Н.М. Яковлевой можна віднести:

- 1) наявність установки на оволодіння професійною діяльністю;
- 2) сформованість професійно-ціннісних орієнтацій;
- 3) сформованість системи професійних мотивів і інтересів (професійна мотивація);
- 4) наявність пізнавальної потреби й інтересу до професійних знань.

Таким чином, ціннісні орієнтації розуміються в науці як процес орієнтації в цінностях і як результат орієнтаційної діяльності. Як результат ціннісні орієнтації – це система стійких відносин особистості до навколишнього світу й самому собі у формі

фіксованих установок на ті або інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства, вони відбивають змістовну сторону спрямованості особистості, характер її відносини до дійсності.

Ціннісні орієнтації характеризуються як «спрямованість особистості на ті або інші цінності»:

- ціннісні орієнтації виконують роль сполучної ланки між змістом і значенням, інтегруючи зовнішні впливи й внутрішні механізми особистості, визначають загальний тонус її активності в поведінці й діяльності;

- в основі процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця лежить теоретична концепція орієнтації студента на професійні цінності; у ході якого відбувається перетворення особистості, а в основі – присвоєння цінностей найбільш значимих для особистості, виділення ієрархічної системи професійно-ціннісних орієнтацій;

- процес орієнтації включає: точну цільову настанову (образ професійного я), засіб, що допомагає її досягти (система професійних цінностей), оцінювання дійсності (я-реальне), самопроекування (я-майбутнє, я-ідеальне);

- оволодіння педагогічними цінностями більш ефективно здійснюється в процесі професійної діяльності студента, у ході якої відбувається їх суб'єктивізація; рівень суб'єктивізації професійних цінностей служить показником індивідуально-професійного розвитку майбутнього фахівця, характеризуючи ступінь його готовності до професійної діяльності.

Будемо розглядати ціннісні орієнтації як фактор професійного становлення особистості майбутнього ІТ-фахівця. Виділимо систему професійно-ціннісних орієнтацій, де стрижневою основою активізації самостійної дослідницької діяльності студентів, вважається професійний інтерес і самостійна взаємодія осіб, що навчаються з навчальною інформацією.

Процес професійної підготовки особистості може бути здійснений шляхом розв'язання студентами наступних типів завдань:

- 1) логіко-рефлексивних – завдання, у ході виконання яких студент усвідомлює логіку традиційних схем рішення професійних проблем;

- 2) пошуково-рефлексивних – завдання, у результаті розв'язання яких студент самостійно добуває нові для нього професійні знання й способи рішення проблем;

- 3) рефлексивних-дослідницьких – завдання, у ході розв'язання яких студент приходить до самостійних висновків, що представляють інтерес для професійної практики;

- 4) рефлексивних-творчих – високопроблемні завдання, розв'язання яких забезпечує формування професійно-творчої особистості.

До того ж ми припускаємо, що ІПС буде ефективно функціонувати в тому випадку, якщо пропонувані професійно-направлені завдання будуть представлені у вигляді комплексу (рис. 1.1).

Характеристика елементів комплексу професійно-направлених завдань і зв'язків між ними: логіко-рефлексивні завдання – використання викладачем логіко-рефлексивних завдань, коли на I етапі студент усвідомлює логіку традиційних схем рішення професійних проблем; пошуково-рефлексивні завдання – використання пошуково-рефлексивних завдань, при рішенні яких студент на II етапі самостійно добуває нові професійні знання й способи рішення проблем; рефлексивно-дослідницькі завдання – використання рефлексивних-дослідницьких завдань, результатом яких буде формулювання студентом самостійних висновків, що представляють інтерес для професійної практики на III етапі; рефлексивно-творчі завдання – використання

рефлексивних-творчих завдань на IV етапі для включення студента в рішення високо проблемних завдань. При цьому щораз міняється роль ІПС: включення в навчальний процес, його підтримка, його взаємодія й контроль.

Рівні готовності майбутнього ІТ-фахівця до використання інформаційних технологій у професійній діяльності формуються в процесі професійної підготовки й здійснюється відповідно до етапів підготовки фахівця. У цьому випадку ми розділяємо позицію Е.Ф. Зеєра, що виділяє чотири основні етапи: професійна підготовка, професійна адаптація, професіоналізація, професійна майстерність. У рамках нашого дослідження ми не можемо говорити про результати виділених етапів, тому що вони формуються безпосередньо в самій професійній діяльності.

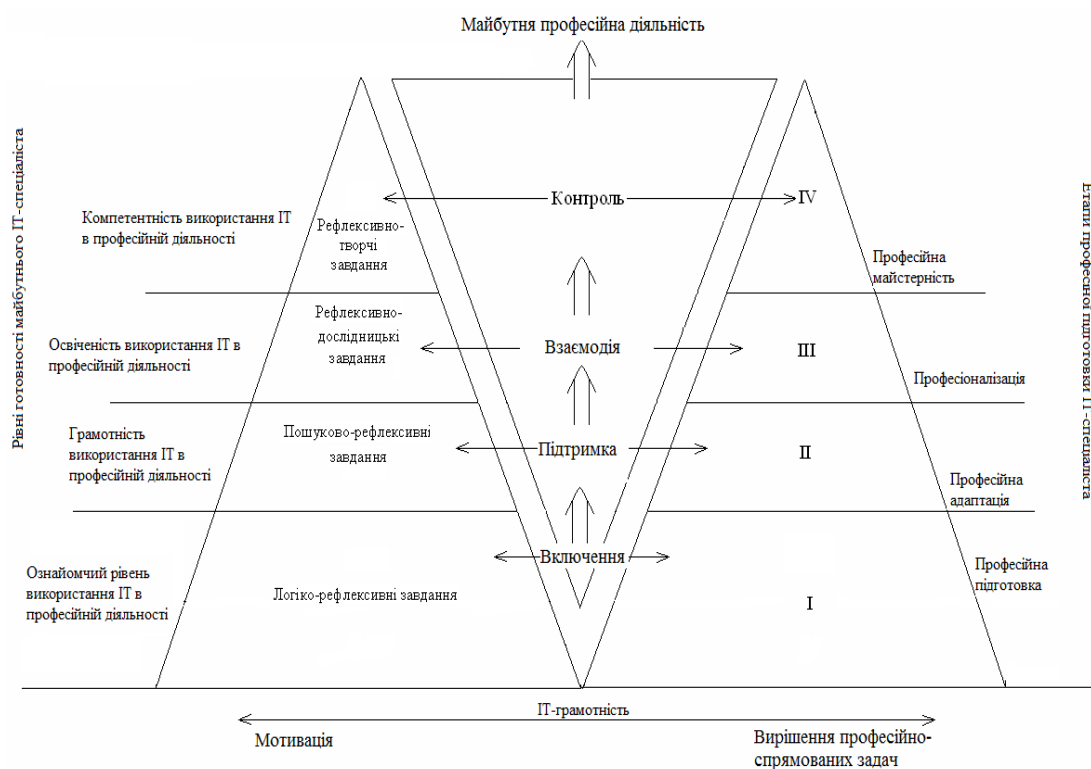

Рисунок 1.1 – Комплекс професійно-направлених завдань різного типу й рівня складності

При класифікації й постановці задач із урахуванням рівня готовності майбутнього ІТ-фахівця, етапів його професійної підготовки, типу й рівня складності; ми опиралися на роботи В.О. Белікова, Т.Є. Климової, Н.Ю. Посталюк, Г.К. Середи, В.О. Сластьоніна, Н.М. Яковлевої:

1) спосіб пред'явлення завдань урахує принцип наступності й послідовності в процесі професійної підготовки майбутніх ІТ-фахівців, забезпечуючи їхнє поетапне включення в діяльність більше високого рівня;

2) завдання формулюється повністю, що забезпечує усвідомлення студентом усього ряду дій, орієнтує їх на кінцевий результат і позначають «траєкторію» руху до цього результату;

3) розробка рішення інтегративного (творчого) завдання йде шляхом колективних пошуків «орієнтовної» основи дій;

4) з ростом рівня проблемності завдань зростає й рівень самостійності студентів

при їхньому рішенні;

Під професійно-направленим завданням ми розуміємо ті завдання, які обумовлені практичною необхідністю, результати рішень яких будуть використатися на практиці. Це можуть бути завдання, пов'язані із предметною областю конкретних організацій, установ, у тому числі кафедр і факультетів самого вузу в процесі навчання або проходження різних видів практик.

Таким чином, запропонований комплекс професійно-направлених завдань – це не тільки засіб оволодіння майбутньою професійною діяльністю, але й певна установка на використання можливостей ІПС у вигляді методичного механізму мотивації студентів до самостійної дослідницької діяльності, коли процес навчання змінюється навчанням.

У зв'язку зі специфікою професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій, спрямованих на створення нових інформаційних продуктів, завдання повинні бути дослідницького характеру. З огляду на той факт, що основним видом професійної діяльності ІТ-фахівця є організаційно-управлінська, маркетингова, проектно-технологічна, консалтингова, аналітична, експериментально-дослідницька, експлуатаційна діяльність, то випускник повинен бути підготовлений до розв'язання наступних професійних задач:

- 1) управління взаємозалежними матеріальними, грошовими й інформаційними потоками в предметній галузі;
- 2) впровадження методів інформатики в предметній галузі;
- 3) оптимізація процесів обробки інформації;
- 4) створення інформаційно-логічних і імітаційних моделей об'єктів предметної галузі;
- 5) розробка програмного й інформаційного забезпечення, орієнтованого на роботу фахівців в галузі застосування.

У ході реалізації методики ми використали професійно-направлені задачі в комплексі, ефективність якої зростає й дає можливість переходу від процесу навчання до навчання, якщо враховується застосування певної послідовності правил.

Походячи із цього, у процесі навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій акцент робився на практичну роботу, і зміст інформації в ІПС було представлено у вигляді комплексу професійно-направлених задач.

Включення студентів у розв'язання даних задач було підпорядковане такій логіці:

- 1) колективне обговорення етапів розв'язання задач із використанням можливостей ІПС;
- 2) самостійна робота студентів індивідуального й колективного характеру з використанням ІПС;
- 3) презентація отриманих результатів в електронній і традиційних формах.

У ході розробки системи тестів були використані активні, проблемні й проектні методи із гнучким сполученням традиційних педагогічних і інформаційних технологій. Це дозволило з розумінням використати ІТ у розв'язанні задач для визначення специфікації своєї майбутньої професійної діяльності й управлінських дій викладача перевести в самоорганізацію з боку студента, контрольовані за допомогою ІПС.

На даному етапі професійної підготовки присутня змістовно-діяльнісна інтеграція, що припускає перебудову мотивів і ціннісних орієнтацій фахівців з інформаційних технологій на використання інформаційних технологій у професійній діяльності. Виходячи із цього, мотиваційні цілі ввійшли в комплекс домінуючих у всіх організаційних формах. Крім того, якщо на початковому етапі ми цілеспрямовано навчали студентів рефлексії, то на цьому – вони самостійно здійснювали вихід у рефлексивну позицію.

Однак цей вихід домінував на практичних заняттях і слабо виражався в ході самостійної роботи. На цьому етапі здійснювалися так називані «циклічні» процеси управління й самоврядування. Акцент робився на практичну роботу студентів, змінилася роль викладача, його головне завдання – не тільки організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, але й формування розуміння виконуваних дій з використання ІТ у розв'язанні професійно-направлених задач. Управлінські дії викладача, що характеризують попередні етапи професійної підготовки, на даному етапі перейшли в самоорганізацію з боку студента. Перед студентами ставилося завдання, а вони самостійно організовували порядок своїх дій.

Аналізуючи застосування комплексу завдань за етапами професійної підготовки майбутнього ІТ-фахівця до використання ІТ у майбутній професійній діяльності, помітно, що педагогічні цілі формування у студентів умінь самостійно бачити проблему й направляти свою розумову й дослідницьку діяльність на дозвіл цієї проблеми найбільше ефективно реалізуються тоді, коли ми, збуджуючи необхідність використання ІТ у своїй навчальній діяльності, проектуємо на майбутню професійну діяльність, мотивуємо студентів розв'язанням проблемних задач і завдань, що мають практико-професійну спрямованість і носять творчий характер.

Г.О. Кононова

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРЕДМЕТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена особливостям діяльності студентів в інформаційно-предметному середовищі. В ній розглянуто основні психолого-педагогічні фактори, що мотивують студентів до самостійної діяльності. Також у статті розглянуто комплекс професійно-направлених завдань різного типу й рівнів складності який є не тільки засобом оволодіння майбутньою професійною діяльністю, але й певною установкою на використання можливостей інформаційно-предметного середовища у вигляді методичного механізму мотивації студентів до самостійної дослідницької діяльності, коли процес навчання змінюється навчанням.

А.А. Кононова

ОСОБЕННОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ИНФОРМАЦИОННО-ПРЕДМЕТНОЙ СРЕДЕ

Статья посвящена особенностям самостоятельной деятельности студентов в информационно-предметной среде. В статье представлены основные психолого-педагогические факторы, мотивирующие студентов к самостоятельной деятельности. Также в статье рассмотрен комплекс профессионально-направленных заданий разного типа и уровней сложности, который является не только способом овладения будущей профессиональной деятельностью, но и определенной установкой на использование возможностей информационно-предметной среды в виде методичного механизма мотиваций студентов к самостоятельной исследовательской деятельности, когда процесс обучения заменяется обучением.

A.A. Kononova

FEATURES OF INDEPENDENT ACTIVITY OF STUDENTS IN THE INFORMATION-SUBJECT ENVIRONMENT

Article is devoted features of independent activity of students in the information-subject environment. In article the basic psychology-pedagogical factors motivating students to independent activity are presented. Also in article the complex of the is professional-directed tasks of different type and levels of complexity which is not only way of mastering the future professional work, but also certain installation on use of possibilities of the information-subject environment in the form of the methodical mechanism of motivations of students to independent research activity when training process is replaced with training is considered.

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 02.06.2010

УДК 378

*А. В. Слепцов,
м. Харків, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. В процесі управління сучасними складними соціальними системами все більшу роль у забезпеченні необхідної чи бажаної ефективності суспільного виробництва відіграє відповідальність як керівників, так і кожного виконавця. Вона стає визначальною передумовою належного функціонування і розвитку самої соціальної чи соціально-технічної системи. Сьогодні саме відповідальність розглядається як основна мета і головний резерв науково-технічного і соціального прогресу. Тому така велика увага приділяється дослідженню, розробці та впровадженню в ділову практику ефективних управлінських технологій, які ґрунтуються на досягненнях філософії управління та його психології, які спрямовані на прищеплення працівникам почуття відповідальності. При цьому особливо важлива роль відводиться практиці управлінської відповідальності як одному з ефективних інструментів успішного досягнення цілей спільної діяльності.

Однією з найбільш характерних відмінностей людини від усіх живих істот на нашій планеті є усвідомлена цілеспрямована діяльність з перетворення природних ресурсів у продукти споживання, здійснювана спільно з іншими людьми. Природа ж спільної діяльності є такою, що її успішне здійснення зумовлює необхідність, з одного боку, належної координації дій її учасників та управління ними, а з іншого – взаємодії та взаєморозуміння як між учасниками цієї діяльності, так і між керівником та виконавцями окремих функцій, розуміння сутності, змісту і цілей діяльності. Умовою ж, що здатна забезпечити взаєморозуміння, є ділове міжособистісне спілкування.

З цієї точки зору, спільна діяльність або у більш загальному випадку, суспільне виробництво вимагає наявності як одного зі своїх важливих елементів певної системи управлінського спілкування на основі відповідальності за свої дії.

Зрозуміло, що відповідальність в управлінському спілкуванні є окремим випадком феномену відповідальності взагалі. Тому, щоб осягнути і зрозуміти її сутність, необхідно спочатку розглянути природу самої відповідальності.

У цьому матеріалі поєднані три таких істотно різних поняття, які відображають начебто зовсім різні феномени духовної культури людства, як філософія, психологія і відповідальність. Але в дійсності вона є цілком доречною, логічною і обґрунтованою,